

were correlated with the first social psychological theories that emerged in Western Europe at the turn of the XIX and XX centuries. Thus, an assumption was put forward claiming that the first social psychological theories can be rightly considered as the general guidelines for development of social psychological knowledge. It is demonstrated how the semantic scope, subject and problem fields of social psychology were wrongfully narrowed during the transition to so-called experimental stage in the development of social psychology. Paradoxically as it may appear at first glance, it is shown that the domestic understanding of the content and structure of social psychology is closer to Western European scientific tradition rather than the understanding of the most modern Western scholars. The author substantiates the need to conceptualize the notion of supra-individual psychic phenomena as the prerequisite for the proper development of social psychological problems, which are still marginal in the West.

Key words: history of social psychology, first social psychological theories, structure of social psychological knowledge, theoretical understanding of ontology of psyche, supra-individual phenomena.

© Слюсаревський М. М.

О. М. Кочубейник

АРХІТЕКТОНІКА СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ: ПРОЕКЦІЯ В ДИСКУРСИВНИЙ ВИМІР

Як специфіка соціального діалогу розглядається розгортання його в конкретному, визначеному певними спільнотами інформаційному полі, пов'язаному із сутністю вирішуваної соціальної проблеми. Це переміщує діалог у площину когнітивного спілкування, яке в найширшому сенсі можна тлумачити як спілкування, що відбувається в ході вирішення певного завдання. За важливий момент аналізу соціального діалогу визнається розуміння того, що соціальна проблема завжди є фокусом, у якому сходяться різні – часом навіть конфліктні – інтереси, наміри й цілі різних груп. Соціально оформленою репрезентацією кожної із цих тенденцій стає дискурс. Саме взаємодія інтересів, потреб і цілей визначає зрештою, як означається те чи те суспільне явище. Від характеру взаємодії інтересів залежать і способи реагування суспільства на ту чи ту соціальну проблему. Наголошується, що до соціального діалогу як практики комунікативного суспільства сьогодні долучаються люди різних професій, верств, етнічних та будь-яких інших спільнот, адже фрагментація соціуму є очевидною характеристикою соціальної реальності. Фрагментація агентів соціального діалогу означає, що ані початкова, ані кінцева кількість його учасників (або їх вичерпний перелік) не можуть бути задані “ззовні” чи сформовані заздалегідь. Звертається увага на те, що архітектоніка соціального діалогу є надзвичайно складною. Така складність пов'язується з двома

розщепленнями, що відбуваються в комунікативному просторі соціальної проблеми: перше розгортається між енкратичними та акратичними дискурсами, друге – між стильовими дискурсами.

Ключові слова: комунікативний простір соціальної проблеми, соціальна конотація, енкратичний дискурс, акратичний дискурс, публічна арена.

Проблема. Соціальний діалог у просторі політології та державного управління позиціонується як ефективний “інструмент дієвої політики сучасних правових демократичних держав, що розвивають національну соціально орієнтовану ринкову економіку, спрямовану на реальне забезпечення прав і свобод громадян, стабільного високого життєвого рівня населення, створення сучасних і доступних систем освіти, охорони здоров’я, культури, соціального забезпечення і соціального захисту” [2, с. 1]. Наразі існують численні трактування змісту поняття “соціальний діалог”, представлені у відповідному дискурсі. Найбільш прийнятним для вибудовування соціально-психологічної концепції видається розглядати соціальний діалог як особливу форму дискусії довкола широкого кола питань, які є предметом інтересів різних соціальних груп і суспільства загалом. У цьому значенні соціальний діалог передбачає а) широкий формат учасників: на партнерській основі рівноправно беруть участь дві, три і більше сторін, причому жодна з них не має переваг, не домінує з огляду на свій статус, а розбіжність поглядів нівелиюється внаслідок взаємних поступок; б) специфічність комунікації: дискусія відбувається не на рівні міжособового спілкування, а на рівні дискурсів локальних ідентичностей, а також у її опосередкованому характері через ЗМК, що докорінним чином позначається на характеристиках комунікативного процесу.

Соціальний діалог пропонуємо визначати як *практику комунікативного суспільства, спрямовану на конструювання соціорелевантних тенденцій суспільного життя й забезпечення узгодженості інтерсуб’єктивно значущих взаємодій*. Таке визначення фіксує відмінності аналізованого феномена, по-перше, від інших форм масової комунікації, вирізняючи його прагматичну специфіку; по-друге, від міжособової комунікації в малій групі з приводу соціальних проблем. Однак тлумачення соціального діалогу, де він позиціонується як практика комунікативного суспільства, що розглядається в дискурсивній проекції, потребує коментарів щодо основних методологічних засад такого тлумачення та їхніх наслідків для процедури емпіричного дослідження.

Мета статті: охарактеризувати основні чинники, що визначають архітектуру соціального соціального діалогу як практику комунікативного суспільства, що розгортається між не фіксованими у своїх межах та кількості агентами.

Можливість вичерпного врахування в соціальному діалозі особливостей представлення інтересів різних груп і суспільства загалом, як це зазначено в розширеному трактуванні аналізованого феномена, пов'язана, на наш погляд, з перенесенням його в таку проекцію соціальних стосунків, яка забезпечувала б утримання у фокусі уваги інтересів, цілей та намірів агентів комунікації.

Вважаємо, що таку можливість визначають три теоретичні положення:

1. Соціальний діалог – це практика комунікативного суспільства, визначальною рисою якого (і рисою його соціальної реальності) є те, що соціальна структура – у традиційному розумінні цього терміна – починає замінюватися комунікаційними й інформаційними структурами, які перетинають умовні межі традиційно виокремлюваних сфер суспільства.

2. Соціальна реальність є текстуальною, а отже, специфіка її феноменів не може бути розкрита поза закономірностями мовного конструювання, а тому соціальна проблема, будучи фокусом діалогу, є соціально сконструйованою (і має текстуальну природу).

3. Дискурс є “сукупністю соціально обумовлених практик організації комунікації і текстів, вибудованих за допомогою цих практик” [4, с. 49], застосування яких спричинює конструювання ідентичності.

Крім того, уточнімо, архітектоніка соціального діалогу визначається значною мірою тим, що до такого діалогу як практики комунікативного суспільства сьогодні долучаються люди різних професій, верств, етнічних та будь-яких інших спільнот, адже фрагментація соціуму є очевидною характеристикою соціальної реальності. Згадана фрагментація породжує, на наш погляд, важливий наслідок для дослідження, оскільки це означає, що ані початкова, ані кінцева кількість учасників соціального діалогу (їх вичерпний перелік) не можуть бути задані “ззовні” чи сформовані заздалегідь. Оформлення окремого самостійного “голосу” (тобто ідентичності, що бере участь у діалозі) є наслідком конфігурації соціального діалогу як процесу масової комунікації, тобто дискурсивним ефектом організації діалогу.

Тлумачення дискурсу, на яке ми тут спираємося, запропоноване “пізнім Фуко”, зокрема в його “Археології знання”. Дослідник розглядає дискурс як тонку контактну поверхню, що зближує мову й реальність, як практику, котра систематично формує об'єкти, про які вони (дискурси) говорять, проте не як сукупність знаків (“елементів, що означають”, які відсилають до змісту або репрезентації) [4, с. 49]. А отже, дискурс є соціально-психологічним феноменом, який – що буде показано далі – кардинальним чином визначає ідентичність. Що ж до

стосунків, які встановлюються між реальністю і дискурсом, то така позиція не заперечує існування “реальності поза дискурсом”, але ставить під сумнів можливість її сприйняття “не через дискурс” і позадискурсні структури, оскільки в процесі сприймання соціальних фактів відбувається їх категоризація та інтерпретація досвіду і подій відповідно до структур, що перебувають у розпорядженні суб’єкта, і подолати межі цих структур хоч і можливо, але доволі складно.

Розвиток цієї тези пропонують Е. Лаклау і Ш. Муфф, які стверджують, що всі так звані нон-дискурсні комплекси, наприклад політичні інтервенції, технології тощо, це не якась об’єктивна реальність, а відносні системи диференційних ідентичностей, що не конструюються об’єктивною необхідністю (Богом, Природою, Розумом) і які можна вважати тільки дискурсними артикуляціями [7, р. 107]. Дискурсна артикуляція, так само будучи практикою, яка встановлює відносини між елементами таким чином, що їхня ідентичність модифікується в результаті цієї артикуляційної практики, по суті, є тим процесом, у результаті якого утворюється дискурсна формація – усе те, що може і повинно бути сказано.

І якщо дискурс тлумачиться як сукупність соціально обумовлених практик організації комунікації і текстів, вибудованих за допомогою цих практик, то важливим стає інше зауваження М. Фуко: “Правила формації перебувають не в ментальності чи свідомості індивіда, а в самому дискурсі. Отже, вони нав’язуються відповідно до якогось різновиду анонімної одноманітності всім індивідам, які намагаються говорити в цьому полі” [5, с. 63]. У річищі цього підходу ідентичність постає як функція дискурсу, а не як елемент особистісної або колективної свідомості. “Найімовірніше, суб’єктивні психологічні реальності конституюються за допомогою дискурсу, який визначається як ситуативне використання мови або використання мови в повсякденних текстах і мовленні” [3, с. 175]. Іншими словами, людина під час мовлення ідентифікує себе з тим чи тим типом ідентичності, пропонованим дискурсом у напередзаданому вигляді. У такому випадку ідентичність особи є наслідком її ідентифікації в поточний момент мовлення: ідентичність безпосередньо пов’язана з актуальною практикою, у процесі якої відбувається неусвідомлюване ототожнення з іншим агентом, з власною позицією в соціальному просторі. Саме тому одним з важливих ефектів соціального діалогу є вибудовування ідентичності, що тлумачиться як дискурсивна за своєю природою. І, нарешті, оскільки дискурс – це взаємодія соціальних груп та індивідів, яка відбувається в конкретному соціальному контексті, то він є способом експлікації соціальних структур (та їхніх комунікативних основ) певного суспільства.

Специфіка соціального діалогу полягає в тому, що він розгортається в конкретному, визначеному певними спільнотами інформаційному полі, пов'язаному із сутністю вирішуваної соціальної проблеми. Це переміщує *соціальний діалог у площину когнітивного спілкування* (яке в найширшому сенсі можна тлумачити як спілкування, що відбувається під час вирішення певного завдання).

При цьому варто пам'ятати, що сприйняття суспільства як комунікативного означає тлумачення його феноменів як прямо чи опосередковано породжуваних комунікацією. Іншими словами, соціальна проблема втрачає “незалежне” існування як сукупність об'єктивних соціальних умов, натомість постає як результат процесу колективного визначення (означування того чи того соціального ефекту як проблеми). Мало того, тлумачення соціальної проблеми як ефекту, що виникає в комунікативному просторі, зміщує точку дотику науковців, адже тим уможлиблюється не лише “вивчення наявного”, тобто того, що вже зафіксоване як соціальна проблема, що вже перебуває у фокусі суспільної уваги і стурбованості, але й того, що лише означається (“стає”) соціальною проблемою. Наслідком такого розуміння є те, що соціальний діалог з приводу соціальної проблеми розпочинається не в момент її піднесення на “пік напруження”, а значно раніше – з фази її конструювання.

Важливий момент для розуміння архітекτονіки соціального діалогу та його динаміки – визнання того, що соціальна проблема завжди є фокусом, де сходяться різні – часом навіть конфліктні – інтереси, наміри й цілі. Соціально оформленою репрезентацією кожної із цих тенденцій стає дискурс (“голос”). Саме взаємодія інтересів, потреб і цілей визначає зрештою, як означається те чи те суспільне явище. Від характеру взаємодії інтересів залежать і способи реагування суспільства на ту чи ту соціальну проблему. Отже, соціальний діалог – це взаємодія цілей та інтересів, озвучених різними “голосами”.

Спільний контур, у межах якого відбувається ця взаємодія, може бути означений як *комунікативний простір соціальної проблеми*, тобто сукупність текстів, що прямо чи опосередковано стосуються обговорення соціальної проблеми – якими бачаться її можливі чи реальні причини, прогнози розвитку, прямі чи віддалені наслідки, дотичні проблеми тощо. Важливо, що цей простір не є лише оболонкою або пасивним вмістилищем, у якому її розміщено: він – активний простір її конструювання.

Властивістю цього простору є необмежений семіозис, спричинений тим, що, будучи текстуальним за своєю природою, він зберігає всі особливості, притаманні текстуальним конструкціям. І тут варто згадати, що час життя тексту в культурі значно довший за час життя

будь-якого предмета реальності (у тому числі й фізичного примірника тексту), оскільки останній живе в позитивному ентропійному часі, тобто колись та руйнується. Текст з плином часу, навпаки, обростає все більшою кількістю інформації. Що давнішим є текст, то вищою є його інформативність, оскільки він акумулює в собі інформацію про свої колишні потенційні прочитування, обростаючи величезною кількістю коментарів. Більше того, текст стає “первинною реальністю”: читач не відновлює незрозумілі місця тексту зі знання реальності, а скоріше, навпаки, відновлює втрачену реальність за тією інформацією про неї, яку зберігають тексти. Тому соціальний діалог неухильно опиняється в просторі необмеженого семіозису, де кожен дотик до будь-якого його елемента спричинює зростання числа нових інтерпретацій. (Якщо відбувається цензура комунікативного простору соціальної проблеми або він найвищою мірою ідеологізований, тоді, навпаки, маємо згортання інтерпретант та вироджений семіозис, принаймні на офіційних публічних аренах, але можливим є і зворотне – на альтернативних аренах комунікації.)

Обговорюючи архітектоніку соціального діалогу, слід ввести два умовні членування, що поділяють агентів на “сторони комунікації” і внаслідок чого, власне, й виникає складна система інтеракцій між інтересами й цілями агентів. Перше членування можна позначити як горизонтальне, друге – вертикальне.

Горизонтальне членування є похідним від стосунків агента з владою. Тут доречно пригадати бартівський розподіл дискурсів на енкратичні та акратичні. Перші з них висловлюються, розвиваються, набувають своїх характерних рис узгоджено щодо влади, її численних державних, соціальних та ідеологічних механізмів. Другі ж виробляються, набуваються, розгалужуються “поза” владою або “проти” неї. Р. Барт, визначаючи основну відмінність між двома групами дискурсів, перші з них описує як такі, що є “нечіткими, розпливчастими, виглядають як “природні” і тому складносприймані; це мова масової культури (великої преси, радіо, телебачення), а в певному сенсі також і мова побуту, усталених думок (докси); сила енкратичної мови зумовлена її суперечливістю – вона водночас і прихована (її нелегко розпізнати), і панівна (від неї нікуди не подінешся): “липка і всеосяжна”. Навпаки, акратична мова має різко відособлений, відокремлений від докси простір, а притаманна їй енергія розриву породжена її систематичністю: вона ґрунтується на думці, а не на ідеології. Важливо, що енкратичний дискурс тлумачиться як неподільний, тоді як усередині акратичної сфери відбуваються нові розділи, виникають свої мовні розмежування і конфлікти. Між цими дискурсивними системами, зазначає Барт, існують відносини, побудовані на силі. Сильною є така

мовна система, яка здатна функціонувати за будь-яких умов, зберігаючи свою енергію всупереч нікчемності реальних носіїв мови [1].

Вертикальне членування пов'язане з тим, що в комунікацію з приводу соціального факту, який визначається як проблема, залучаються різні спільноти з різними потребами, цілями, інтересами (наслідок фрагментації суспільства). Що глобальнішою є проблема (у сенсі: конструюється як глобальна), то строкатішим буде склад учасників діалогу. Але включеність у комунікативний простір соціальної проблеми численних спеціальних дискурсів (юридичних, економічних, медичних, педагогічних, конфесійних тощо) зумовлює проблему взаєморозуміння між його учасниками. З огляду на специфіку функціонування мови проблему вдається розв'язати завдяки існуванню елементів дискурсу, які, з одного боку, є зрозумілими для всіх, а з другого – становлять частину спеціальних дискурсів. Таким чином, спеціалізація людського знання компенсується інтегративними елементами дискурсу, тобто так званим інтер-дискурсом (сукупністю відносно стійких рекурентних колективних символів, які, проте, можуть бути пов'язані з різними спеціальними дискурсами). А проте комунікативний простір соціальної проблеми може зазнавати істотних членувань складної архітектоники в межах одного спеціального дискурсу, ускладнюючи архітектонику соціального діалогу: в окремому просторі, що координує та контролює конструювання соціальної проблеми, виникають кілька дискурсивних спеціалізованих сегментів.

На наш погляд, для більшості просторів характерними є такі: а) *науковий*, тексти якого висвітлюють теорії, науково-дослідні програми, відкриття, а його носієм є фахівець з високим інтелектуальним рівнем, який приділяє увагу аргументам, що базуються на логічних висновках; б) *фахово-спеціалізований*, тексти якого характеризуються тим, що їх продукує обмежене коло риторів-фахівців певної галузі знань, а також те, що тут наявна регламентація мовних засобів, зокрема використовується вузькоспеціальна термінологія (активне вживання професіоналізмів), професійні жаргони, безеквівалентна лексика; в) *науково-популярний*, тексти якого спрямовані на поширення професійних знань у спрощеній формі; г) *соціально-побутовий*, у текстах якого відбувається обробка, передача, пропаганда, поширення професійної інформації, що набула статусу постулату; текст постає як провідник ідеологічних впливів; д) *периферійний*, який складають переважно художні й рекламні тексти, які, попри свою відмінність, виконують функцію опосередкованої фіксації силових позицій дискурсу.

Неодмінною вимогою до аналізу соціального діалогу є врахування ролі публічних арен [6]. Найбільшою з-поміж них за масштабами, а отже, і найпотужнішою вважають засоби масової комунікації.

Беручи участь у конструюванні соціальної проблеми, вони: 1) презентують теми спільного інтересу; 2) привертають соціально різноманітну і переважно велику аудиторію, пропонуючи широкий діапазон змісту, орієнтованого на різні смаки та інтереси; 3) виступають чинником сегментації соціального діалогу, “центруючи” навколо себе певну спільноту й відокремлюючи її від іншої. Однак ЗМК не є просто транслятором “голосу”: колективне визначення якогось суспільного факту як соціальної проблеми передбачає розвиток громадської думки, носієм якої може бути тільки консолідована аудиторія медіа, в полі яких і відбувається обговорення різних поглядів і досягнення консенсусу (компромісу) щодо конкретної ситуації. І оскільки саме процес колективного визначення зумовлює виникнення соціальних проблем, точніше, перетворення суспільного факту на проблему, то важливим стає аналіз того, як у процесі згаданого визначення формулюється підхід до проблеми, її розгляд, форма розроблюваного офіційного плану вирішення проблеми і трансформація цього плану по мірі його здійснення. Іншими словами, процес колективного визначення детермінує розвиток і долю соціальної проблеми від її виникнення до кінцевого пункту існування. Це знову повертає до тези, що соціальний діалог з приводу вирішення соціальної проблеми – лише верхівка айсберга.

Отже, можемо стверджувати, що соціальні проблеми є різноманітним спільним діяльністю. Мало того, процес колективного визначення – це комунікативна практика, оскільки в кожній зі стадій соціального діалогу, а саме: виникнення соціальної проблеми; її легітимація; мобілізація дії щодо проблеми; формування офіційного плану заходів; трансформація офіційного плану в ході його емпіричного здійснення – у ролі сильного актора беруть участь публічні арени, а особливості комунікації постають як конститuent соціальної реальності (у цьому разі – соціальної проблеми): ми можемо аналізувати соціальний діалог як *комунікацію не обмеженої в часі, просторі та за кількістю учасників аудиторії*.

Важливо, що публічні арени, особливо ЗМК, окрім простору, в якому відбувається колективне визначення/перевизначення соціально релевантних фактів, є точкою докладання зусиль чинників недискурсивної природи, які, проте, чинять потужний вплив на комунікативні практики. Так, більшість публічних арен перебуває під могутнім впливом панівних політичних, економічних або інституційних груп, а це істотним чином позначається і на архітектоніці соціального діалогу, і на його динаміці, позаяк виникає дисбаланс сил і відбувається викривлення комунікативного простору.

Висновки. Підбиваючи підсумки, хочемо наголосити, що паритетність учасників соціального діалогу є обов'язковим елементом тео-

ретичної моделі. Адже саме паритетність визначає можливість реалізації інтенцій на пошук спільних смислів та скоординованих дій з боку різних агентів. Залученість політичних, економічних, інституційних агентів кардинальним чином порушує і паритетність, і добровільність. Це означає, що розвиток соціального діалогу можливий у тому разі, коли в комунікативному просторі соціальної проблеми елімінується чи нівелюється те чи те владне спотворення (або принаймні демаскується).

Залучення ресурсів критичного дискурс-аналізу (КДА) може бути важливим компонентом супроводу соціального діалогу. Наприклад, процедури КДА можуть виявити силових агентів, а саме: визначити, чиї голоси роблять певний факт предметом суспільної уваги, як цей факт висвітлюється, якими соціальними конотаціями він оформлюється в смисловому просторі. Тут варто врахувати, що така комунікативна дія, як означування факту в термінах соціальної проблеми, водночас виявляється драматургічною дією: “голос”, відтворений за допомогою дискурсу, у комунікативному полі соціальної проблеми постає як засіб конструювання ідентичності тої чи тої спільноти. Оскільки в найширшому сенсі будь-який дискурс є засобом експлікації вимоги, то саме в дискурсі фіксується можливість афективно оформленої вербалізації заяви про зміст ціннісно-потребової позиції. Отже, процедури КДА можуть забезпечити моніторинг ідентичностей, виявляючи залучення (або оформлення) нових “голосів”.

Демаскування владних викривлень (тобто політичних, економічних чи інституційних впливів) може здійснюватися, наприклад, шляхом аналізу того, які риторичні прийоми використовуються, які засоби переконання аудиторії застосовуються, які комунікативні стратегії є найбільш вживаними для того чи того агента тощо. Спеціальною можливістю КДА, на наш погляд, є його здатність відрізнити спрямованість агента на діалог від псевдодіалогічної позиції. Псевдодіалог виникає тоді, коли агент захищає не власні інтереси або його драматургічною дією позиціонується інша комунікативна інтенція. Інструментально, наприклад, це виявляється за допомогою таких запитань: чим пояснюється і як насправді позиціонується інтерес агента щодо певної проблеми? чи справді він стурбований через цю проблему або ж ідеться про орієнтацію на успіх в іншій масовій кампанії, у межах якої відбувається драматургічна дія?

Отже, розвиток соціального діалогу означає створення умов паритетності агентів, подолання владних викривлень у комунікативному полі соціальної проблеми. Для цього досить успішно можуть застосовуватися процедури критичного дискурс-аналізу.

Л і т е р а т у р а

1. Барт Р. Разделение языков : пер. с фр. / Ролан Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика / сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, 1989. – С. 519–534.
2. Петрое О. Соціальний діалог у державному управлінні: спроба структурування проблеми / О. Петрое [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/dutp/2008-2/doc-pdf/petroe.pdf>
3. Филлипс Л. Дискурс-анализ. Теория и метод / Л. Филлипс, М. В. Йоргенсен. – Х. : Гуманитар. центр, 2008. – 352 с.
4. Фуко М. Археология знания : пер. с фр. / Мишель Фуко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с.
5. Фуко М. Порядок дискурса // Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности / Мишель Фуко. – М. : Касталь, 1996. – С. 47–97.
6. Hilgartner S. The Rise and Fall of Social Problems. A Public Arenas Model / S. Hilgartner, Ch. L. Bosk // Journal of Sociology. – 1988. – Vol. 94. – № 1. – P. 53 – 78.
7. Laclau E. Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics / E. Laclau, Ch. Mouffe. – London : Verso, 1985. – 197 p.

R e f e r e n c e s

1. Barthes, R. (1989). Rasdeleniye yazyrov [The Rustle of Language]. In: Izbrannyye raboty: *Semiotika. Poetika* Semiotics. Poetics. Moscow : Progress Publ. (rus).
2. Petroie, O. (2008). Sotsialnyi dialog u derzhavnomu upravlinni: spoba strukturuvannya problemy [*Social dialogue in public administration: structuring problem attempt*], <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/dutp/2008-2/doc-pdf/petroe.pdf> (ukr).
3. Fillips, L. and Yorgensen, M. V. (2008) *Diskurs-analiz. Teoriya i metod* [Discourse Analysis as Theory and Method]. Kharkov: Humanities Center Publ. (rus).
4. Foucault, M. (2008). *Arkeologiya znaniya* [The Archaeology of Knowledge] Kyiv; Nika-Centre Publ. (rus).
5. Foucault, M. (1996). Poryadok diskursa [The order of discourse]. In: *Volya k istine: po tu storonu znaniya, vlasti i seksualnosti*. [The Will to Truth: Beyond the knowledge, power and sexuality] Moscow: Castal Publ., (rus).
6. Hilgartner, S. and Bosk, Ch.L. (1988). The Rise and Fall of Social Problems. A Public Arenas Model. *Journal of Sociology*, Vol. 94, no. 1, 53 – 78.
7. Laclau, E. and Mouffe, Ch. (1985). Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso.

Кочубейник О. Н. Архитектоника социального диалога: проекция в дискурсивное измерение

Как специфика социального диалога рассматривается разворачивание его в определенном, заданном конкретными сообществами информационном поле, которое связано с сущностью решаемой социальной проблемы. Это перемещает диалог в плоскость когнитивного общения, которое в самом широ-

ком смысле можно толковать как общение, имеющее место при решении определенной задачи. В качестве важного момента анализа социального диалога признается понимание того, что социальная проблема всегда является фокусом, в котором сходятся разные – порой даже конфликтные – интересы, намерения и цели различных групп. Социально оформленной репрезентацией каждой из этих тенденций становится дискурс. Именно взаимодействие интересов, потребностей и целей определяет в конечном счете, каким образом представляется то или иное общественное явление. От характера взаимодействия интересов зависят, в свою очередь, способы реагирования общества на ту или иную социальную проблему. Акцентируется тот факт, что в социальный диалог как практику коммуникативного общества сегодня включаются люди различных профессий, слоев, этнических и любых других общностей, поскольку фрагментация социума является очевидной характеристикой социальной реальности. Фрагментация агентов социального диалога означает, что ни начальное, ни окончательное число его участников (либо их исчерпывающий перечень) не могут быть заданы “извне” или сформированы заранее. Отмечается, что архитектура социального диалога является чрезвычайно сложной. Такая сложность связывается с двумя расщеплениями, происходящими в коммуникативном пространстве социальной проблемы: первое разворачивается между энкратическими и акратическими дискурсами, второе – между сегментарными стилевыми дискурсами.

Ключевые слова: коммуникативное пространство социальной проблемы, социальная коннотация, энкратический дискурс, акратический дискурс, публичная арена.

Kochubeynyk O. M. Social Dialogue Architectonics: Discourse Dimension

The article is devoted to social dialogue. One of the most important features of this problem is consideration of social dialogue as process which takes place in a particular information field associated with substance of solvable social problems. This thesis places social dialogue in the field of cognitive communication. The latest is considered as communication which happens in the process of problem-solving procedures. An important aspect of social dialogue is an understanding that social problem is always the focus, in which the different – sometimes conflicting – interests, intentions and goals are impacted. Author says it is the discourse that produces a great number of socially decorated representations of each of these trends. According to the declared point of view interaction of group interests and goals works as the main factor that defined each public fact. Communicative features of the interaction of interests determine how societies respond to any social problem. One should note here that today a large number of various communities are involved in the practice of social dialogue, because fragmentation of society is undeniable characteristic of social reality. Fragmentation of social dialogue means that a number of participants in social dialogue have neither initial beginning nor final end, nor limitations or demarcations. Separation of the independent "voice" is a consequence of the configuration of social dialogue as a process of mass communication, that is a discursive effect of dialogue. The author argues that social dialogue has extremely complicated architectonic. The complexity comes from the two splitting of the

communicative space of social problems. The first splitting is between encratic and acratic discourses, whereas the second is between stylistic ones.

Key words: communicative space of social problems, encratic discourses, acratic discourses, social connotation, discursive asymmetry, public arena.

© Кочубейник О. М.

В. В. Жовтянська

ІДЕОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Обстоюється теза про визначальний вплив суспільної свідомості на характер розвитку соціуму. Аспекти суспільної свідомості, які визначають напрям соціального розвитку, розглядаються як ідеологічні. На основі теоретичного аналізу виділено такі детермінанти суспільного розвитку, як ліберальні ціннісні орієнтації, громадянська суб'єктність, соціальна компетентність. Наголошується, що це ті аспекти суспільної свідомості, наявність яких забезпечує успішний розвиток соціуму за демократичною моделлю державного устрою; коли ж їх немає або вони недостатньо виражені, суспільство функціонуватиме за корупційною, авторитарною або тоталітарною моделями державного устрою. Зроблено висновок, що тоталітарна модель формується в разі пануванні в суспільстві антиліберальних ідеологій. Проведений аналіз дає змогу пояснити регулярність появи реакцій післяреволюційних ліберальних перетворень у соціумі.

Ключові слова: ідеологія, суспільна свідомість, ліберальні ціннісні орієнтації, громадянська суб'єктність, соціальна компетентність.

Проблема. Виявлення детермінант суспільного розвитку є одним з головних і водночас інтригуючих завдань соціогуманітарної науки. Завдяки пріоритетній ролі марксизму в інтерпретації соціальних явищ у нашій науці протягом тривалого часу превалювала думка про те, що ці детермінанти закорінені в так званому матеріальному базисі. Але і в пострадянський період, коли марксизм уже потроху почав сходити з авансцени, ця думка, принаймні спочатку, не втрачала своїх панівних позицій. Це пов'язано з тим, що в період розбудови капіталізму і ринкових відносин економічним чинникам приділялося багато уваги. При цьому психологічні засади суспільного розвитку негласно розглядалися як другорядні. Головне практичне завдання соціальної